

1590

Xuclar

(ALDC, I, 56. El nen es xucla el dit)

(En aquest comentari hem convertit l'entrada del *Qüestionari* "El nen es xucla el dit" en l'infinitiu *xuclar*, que analitzem des del punt de vista lèxic. Per a un estudi del pronom *es/se*, veg. *PALDC*, I, mapa 38.)

L'enunciat designa "aplicar els llavis (a alguna cosa) de manera que l'aire exterior no pugui entrar a la boca i, llavors, fer una aspiració, especialment per treure'n el líquid o suc que conté" (*DIEC*). El corresponent mot més genuí és *xuclar*, documentat des del s. XIII, procedent del llat. vg. *SŪCT(U)LARE (der. de SŪCTUS, part. de SŪGĒRE 'xuclar') convertit en *SUCCLARE, com VET(U)LUS > VECLUS. *Xuclar* es documenta sovint des del s. XIV alternant amb la var. més etimològica, *suclar*; prova de la seva antiga vitalitat és també la freqüència de derivats (*xuclador*, *xucla* 'espècie marina') i compostos (*xucladit* 'mena de peix', *xuclamel* 'planta arbustiva'); var. *xusclar* 46, alteració per l'impuls onomatopèic. El mot s'aplica també en mall. a 'atreure per aspiració el moc del nas'.

El val. *xuplar*, ja documentat a finals del s. XV i present en els lexicògrafs valencians (Ros, 1764; Sanelo, 1802; Fuster, 1827-1830; Escrig, 1851; Cabrera, 1868; Martí Gadea, 1909), és resultat d'un encreuament de l'antic *xuclar* amb el castellanisme *xupar*, que es troba en cat.

nord-occ. i bal., i que en val. ja

és atestat al s. XVI. Per al

ross. *xucar*, veg.

més avall.

Els altres significants són resultat d'un canvi semàntic: *mamar*, del llat. tardà MAMMARE 'donar mamar; mamar' (cf. semblantment *popar* 'mamar' [s. XIV] 86, 116, der. de PŪPPA, var. de PŪPA 'nena; nina'), mot estès per tot el cat. central i llocs dispersos del bal., val. i tort., també amb el sentit de 'beure a morro', significats que ha assumit *xumar*, d'origen onomatopèic. *Fer la pipa*, del llat. vg. *PIPA 'flauteta', deverbal de PIPARE 'piular', té com a punt de partida semàntic 'posar-se el dit gros a la boca', com es fa en el moment de posar-s'hi la pipa de fumar, origen de *pipar* 59, de l'expressiu *fer la piporra* 162 i, desembocat en 'xumet' (cf. *xumet* 39), de *posar la pipa* 189, *llevar (posar) la pipa a la boca* 190.

A notar, finalment, el mot perifràstic, descriptiu, *tenir el dit a la boca* 30, i diverses respostes col·laterals, no expressives del contingut: *llepar* 16, *rosegar* 117, *mossegar* 146.

Des d'un angle geolingüístic, crida l'atenció que el mot antic i genuí, *xuclar*, tingui avui tan escassa representació territorial i ocupi el seu lloc *mamar*. *Xupar*, del cast., propi del nord-occ. (i del bal.), és present també en l'híbrid *xuplar*, del val. El ross. *xucar* té a veure amb l'oc. *jucar*, amb adaptació fonètica, potser per influència de *suc*, i l'alg. *xutxar* 85 és un manlleu a l'it. *ciucciare*.

Són mots normatius *xuclar*, des del *DOrt*, 1917; *mamar-se els dits*, fig. *mamar-se el dit* 'ésser crèdul, còndid' (aquesta és l'única forma que acull el *DIEC*₂, 2007), des del *DG*₁, 1932; *xuplar*, des del *DIEC*₁, 1995; *xumar*, des de la *PEOLC Lèxic* (pàg. 342).

